

Iwona Wrońska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Wydział Prawa i Nauk Społecznych
ORCID 0000-0002-0226-2747

**KANADYJSKA POLITYKA W STOSUNKU
DO OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI.
ASPEKTY TEORETYCZNO-PRAKTYCZNE**

**CANADIAN POLICY IN RELATION
TO PEOPLE WITH DISABILITIES.
THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS**

ABSTRAKT

Współczesne państwa liberalno-demokratyczne prowadzą różne polityki w stosunku do osób z niepełnosprawnościami. Można wyróżnić kilka modeli od socjal-demokratycznego do liberalnego i korporacyjnego. W artykule tym autor poszukuje odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób władze Kanady zapewniają osobom z niepełnosprawnościami instytucjonalne wsparcie. Zarówno rząd federalny jak i rządy prowincji wspierają osoby z niepełnosprawnościami poprzez finansowany publicznie system dostępu do opieki zdrowotnej, system zasiłków, grantów, eliminowaniu barier w infrastrukturze i instytucjach oraz promowania kultury integracji społecznej. Można zatem wskazać, iż Kanada zapewnia wsparcie według założeń modelu socjaldemokratycznego lub instytucjonalno-redystrybucyjnego, z nakierowaniem na uniwersalność i ochronę praw człowieka.

Słowa kluczowe: osoby z niepełnosprawnościami, Kanada, polityka społeczna

ABSTRAKT

At present, liberal democracies conduct various policies in relation to people with disabilities. Several models of policy can be distinguished such as social-democratic, liberal, and corporate among others. This paper examines how the inclusion of people with disabilities is achieved in Canada. The inclusion of people with disabilities is achieved through the redistribution of the state income to secure health and social benefits while promoting a society without barriers and a culture of integration. It corresponds with the social democratic model or institutional- redistributive with an emphasis on human rights and universality.

Key words: people with disabilities., Canada, social policy

Niepełnosprawność stanowi wielowymiarowy problem, a osoby nią dotknięte często potrzebują instytucjonalnego wsparcia. Współczesne państwa prowadzą różnorodne polityki w tym zakresie.

W wielokulturowym społeczeństwie Kanady wsparcie osób z niepełnosprawnościami jest ważnym elementem polityki społecznej prowadzonej zarówno przez rząd federalny jak i rządy prowincji¹. Kanada od lat znajduje się w grupie państwa o najwyższym wskaźniku rozwoju społecznego², a także w czołówce państw, w których żyje się najlepiej w rankingu OECD, w szczególności, jeśli chodzi, o jakość życia³. Zarówno prawo konstytucyjne jak i ustawy federalne i prowincjonalne chronią nie tylko równości praw, zabezpieczając przed dyskryminacją, ale także umożliwiają wprowadzenie przepisów mających na celu wyrównanie szans osobom niepełnosprawnym. Należy także zaznaczyć, iż polityka ta ma umocowanie w kanadyjskim systemie opieki zdrowotnej.

¹ Kanada jest państwem federalnym. Kwestie polityki społecznej są regulowane zarówno na szczeblu federalnym jak i prowincji.

² *Human Development Report 2020*, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/CAN.pdf>, [dostęp: 20 października 2021]

³ *Better Life Index*, <https://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/canada/>, [dostęp: 20 października 2021]

W artykule tym autor poszukuje odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób rząd Kanady zapewnia osobom z niepełnosprawnościami instytucjonalne wsparcie. Wydaje się, iż Kanada zapewnia to wsparcie według założeń socjaldemokratycznego.

WPROWADZENIE DO KONCEPCJI NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

Jak szacuje Międzynarodowa Organizacja Zdrowia (WHO) u około 15 procent ludności świata można zidentyfikować pewien stopień niepełnosprawności, a dwa do czterech procent doświadcza znacznych problemów w funkcjonowaniu w życiu społecznym, lub nie może w nim funkcjonować⁴. Generalnie na całym świecie osoby z niepełnosprawnością zmagają się z barierami w systemie opieki zdrowotnej, edukacji, zatrudnieniu, transporcie czy przestrzeni społecznej. Art. 1 Konwencji ONZ 61/106 praw osób niepełnosprawnych z 13.12. 2006 (k.p.o.n) do osób niepełnosprawnych zalicza te, z długotrwałą obniżoną sprawnością fizyczną, umysłową, intelektualną lub sensoryczną, która w interakcji z różnymi barierami może ograniczać ich pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym na równych zasadach z innymi obywatelami.

Niewątpliwie, rozwój demokratycznych systemów politycznych wraz z system ochrony praw człowieka przyczynił się do objęcia opieką przez państwo osób z niepełnosprawnościami. W państwach liberalno-demokratycznych, instytucjonalne wsparcie tej grupy społecznej opiera się na różnych zasadach i obejmuje różne zakresy, w ramach różnorodnych systemów ubezpieczeń społecznych i zabezpieczeń socjalnych.

W klasycznej pracy *The three worlds of welfare capitalism* Gøsta Esping-Andersen wyszczególnił trzy modele demokratycznego państwa opiekuńczego: liberalny, korporacyjny i socjaldemokratyczny. W pierw-

⁴ *Disability*, https://www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_1 [dostęp: 2 października 2021]

szym, zakres redystrybucji dochodu na pomoc społeczną jest ograniczony do najbardziej potrzebujących, a granice publicznej opiekuńczości wyznaczone są przez nacisk na pracę jako alternatywę dla korzystania z publicznych świadczeń. Państwo gwarantuje minimum świadczeń. Do tego modelu poza Stanami Zjednoczonymi i Wielkiej Brytanii Esping-Andersen zaliczył Kanadę. W drugim reprezentowanym przez Austrię, Francję czy Niemcy to korporacje ubezpieczeniowe i grupowe związane z zatrudnieniem stanowią fundament świadczeń społecznych. Ostatni, socjaldemokratyczny model gwarantuje powszechny dostęp do świadczeń socjalnych. Najbardziej charakterystyczną cechą socjaldemokratycznego modelu państwa opiekuńczego jest powiązanie opiekuńczości i pracy (Esping-Andersen 1990, s. 61–62). Należy pamiętać, iż żaden ze wskazanych modeli państwa opiekuńczego nie pojawia się w „czystym”, modelowym stanie. Z kolei Marcus van Santvoort wyróżnił trzy rodzaje polityk państw europejskich wobec osób z niepełnosprawnościami: całościowy (coherent), fragmentaryczny (fragmented), oraz przejściowy (transition). Podział ten uwzględniał poziom życia tych osób, a także stopień ich partycypacji w społeczeństwie (van Santvoort, 2009). Bożena Kołaczek, także podjęła próbę identyfikacji polityk społecznych wobec osób z niepełnosprawnościami. Wyróżniła ona trzy podstawowe modele: instytucjonalno-redystrybucyjny, motywacyjno-korporacyjny oraz południowoeuropejski (Kołaczek 2011, s. 8). Pierwszy z nich, który odnajdziemy głównie w państwach skandynawskich, charakteryzuje szeroka ingerencja państwa w sprawy socjalne. Główną siłą napędową tego systemu jest powszechny i finansowany publicznie system ochrony zdrowia, a także system oświaty. Osobom starszym i z niepoprawnościami przysługują emerytury i renty socjalne oraz powszechny dostęp do świadczeń i usług socjalnych. W modelu motywacyjno-korporacyjnym, do którego zaliczane są Niemcy i Austria, programy publiczne oparto na ubezpieczeniach społecznych obowiązkowych dla pracujących, głównie chorobowych i emerytalno-rentowych. Dostarczane są

także świadczenia opiekuńcze do nieubezpieczonych, znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej. Model południowoeuropejski, który odnajdziemy w krajach śródziemnomorskich, charakteryzuje niewielki zakres pomocy ze strony państwa. Wsparcie osób będących w trudnej sytuacji spoczywa głównie na rodzinie, wspólnotach lokalnych, organizacjach charytatywnych, a także Kościołach. Dan Googley, oferując szeroki i różnorodny przegląd stanu badań nad niepełnosprawnościami ujął podejście do niepełnosprawności, jako konstrukt kulturowy i relacyjny. W tym pierwszym, które reprezentowane jest według niego przez Stany Zjednoczone i Kanadę niepełnosprawność jest odnoszona w stosunku do dominującej kultury normalności. W konstrukcie relacyjnym, reprezentowanym przez państwa skandynawskie, niepełnosprawność jest sytuacyjna i względna. Osoby z niepełnosprawnościami mają zagwarantowaną szeroką dostępność miejsc i usług co zapewnia im niezależność życiową (Goodly 2011, s. 15–19).

Tabela 1. Niepełnosprawność a prawa człowieka

Podejście charytatywne	Podejście chroniące prawa człowieka
Wybór	Zobowiązanie
Zewnętrzna kontrola	Autonomia
Ograniczanie kompetencji (disempowerment)	Wzmacnianie kompetencji empowerment)
Naprawiania słabości	Naprawiania środowiska
Ograniczanie aktywności	Wzmacnianie aktywności
Uzależnienie	Niezależność
Dyskryminacja	Równość
Instytucjonalizacja	Inkluzja
Segregacja	Integracja

Źródło: Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities Guidance for human rights monitors, Professional training series No. 17, New York and Geneva 2010, s. 1.

W stosunku do osób z niepełnosprawnościami można także zidentyfikować podejście charytatywne i podejście chroniące prawa człowieka, na co zwrócili uwagę obserwatorzy monitorujący wprowadzanie w życie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (Monitoring, 2010, s. 10). W podejściu charytatywnym osoby z niepełnosprawnościami stają się uprzedmiotowione. Pomoc ma naprawić słabości, ale jednocześnie uzależnić. W drugim podejściu zwraca się uwagę na wzmacnianie autonomii, aktywności, niezależności i promowania programów integracyjnych.

Można także wyróżnić podejście mniejszościowe i uniwersalne. To pierwsze segreguje osoby z niepełnosprawnościami z reszty społeczeństwa, w zamian za zapewnienie im opieki. W drugim osoby z niepełnosprawnościami traktowane są jako równoprawni członkowie społeczeństwa, którym zapewnia się usługi wyrównujące szanse (Bond, McColl, 2013, s. 5). Stąd powstaje pytanie czy polityka dotycząca niepełnosprawności powinna się koncentrować na osobach z niepełnosprawnościami czy na środowisku, które nie jest w stanie zapewnić odpowiedniego wsparcia.

Niezależnie od różnorodnych programów wsparcia, w obszarze polityki w stosunku do osób z niepełnosprawnościami w ostatnim ćwierćwieczu nastąpiły znaczące zmiany. Od izolacji do włączenia społecznego we wszystkich sferach. Kanada jest jednym z tych współczesnych państw, która takie znaczące zmiany wprowadziła.

OCHRONA PRAW OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W KANADZIE

Kanada jest postrzegana przez społeczność międzynarodową jako państwo, które w sposób szczególny respektuje prawa mniejszości, w tym osoby z niepełnosprawnościami. Kanada przystąpiła do głównych międzynarodowych konwencji praw człowieka, a w 2010 roku

ratyfikowała k.p.o.n. Tym samym rząd Kanady uznał wkład osób z niepełnosprawnościami w ogólny dobrobyt i różnorodność społeczeństwa gwarantując im samodzielność i niezależność a przede wszystkim możliwość aktywnego udziału w procesie podejmowania decyzji w zakresie polityki i programów dotyczących ich bezpośrednio.

Niepełnosprawność jest w Kanadzie definiowana dość szeroko. Generalnie za osobę z niepełnosprawnością uważa się osobę z fizyczną czy umysłową niepełnosprawnością, która w zasadniczy sposób i trwale wpływa na ograniczenie głównych czynności w jej życiu. Niepełnosprawność ta jest potwierdzona i zarejestrowana przez upoważnione do tego celu placówki. Kodeks praw człowieka Ontario (C.H.R.O) interpretuje niepełnosprawność, uwzględniając obecny i poprzedni stan, zaliczając do niej jakiegokolwiek stopień fizycznej niepełnosprawności, kaleczności, wad rozwojowych i wrodzonych, zniekształceń, chorób (jak epilepsja czy cukrzyca), w tym psychicznych, zaburzeń uczenia lub dysfunkcji procesu związanego ze zrozumieniem symboli czy języka mówionego⁵. Sąd Najwyższy Kanady, za niepełnosprawność uznał szeroki i stale zmieniający się zakres trwałych, tymczasowych lub przerywanych upośledzeń, zarówno fizycznych, jak i psychicznych, które mogą, ale nie muszą powodować ograniczeń funkcjonalnych, gdy osoba wchodzi w interakcję z innymi i potencjalnie ze społecznie skonstruowanymi barierami (Supreme Court of Canada, 2000). Wiele przepisów definiuje niepełnosprawność w terminach właściwych dla określonego celu prawa. Na przykład kanadyjska ustawa o prawach człowieka (Canadian Human Rights Act, R.S.C., 1985, c.H-6) (C.H.R.A.) definiuje niepełnosprawność w celu ochrony jednostek przed dyskryminacją jako „jakąkolwiek wcześniejszą lub istniejącą umysłową lub fizyczną niepełnosprawność i obejmuje zniekształcenie oraz wcześniejszą lub istniejącą zależność od alkoholu lub narkotyku”. Urząd Statystyczny Kanady, zalicza do osób

⁵ *The Ontario Human Rights Code*, <http://www.ohrc.on.ca/en/ontario-human-rights-code>, [dostęp: 20 października 2021]

z niepełnosprawnościami, także osoby, które czasami, często lub zawsze odczuwają ograniczenia przy wykonywaniu czynności codziennych, z powodu długotrwałej choroby lub stałego problemu zdrowotnego⁶ (Statistics Canada 2017). Ustawa o likwidowaniu barier (Accessible Canada Act, S.C. 2019, c. 10) (A.C.A.) określa, że niepełnosprawność oznacza każde upośledzenie, w tym upośledzenie umysłowe, intelektualne, poznawcze, komunikacyjne, o charakterze trwałym, przejściowym czy epizodycznym, widoczne, bądź ukryte, które w interakcji z barierami utrudnia pełny i równy udział osoby w społeczeństwie.

W prawie krajowym ochrona mniejszości, w tym osób z niepełnosprawnościami stała się przedmiotem kompleksowej regulacji zawartej w kilkudziesięciu aktach prawnych zarówno federalnych jak i prowincjonalnych min. takich jak: Kanadyjska Karta Praw (Canadian Bill of Rights, S.C. 1960, c.44); (C.B.R) Kanadyjska Karta Praw i Wolności (Canadian Charter of Rights and Freedoms 1982, dalej Karta); C.H.R.A; Ustawa o sprawiedliwym zatrudnieniu (Employment Equity Act, S.C. 1995, c.44) czy A.C.A.

W Kanadzie nie ma zatem skonsolidowanego podejścia do osób z niepełnosprawnościami, a ochrona praw i uprawnienia tej grupy są rozproszone w ustawach federalnych i prowincjonalnych. W C.B.R znajdziemy zobowiązanie, iż Kanada jest i będzie państwem wolnym od dyskryminacji ze względu na rasę, pochodzenie narodowe, kolor skóry, wyznanie, płeć, a każdemu zagwarantowane jest prawo do życia wolności, bezpieczeństwa, którego nie można go pozbawić z wyjątkiem trybu określonego w ustawie⁷. Osoby z niepełnosprawnościami nie zostały wymienione jako osobna grupa szczególnie narażona na dyskryminację,

⁶ *Statistics Canada (2017) Canadian Survey on Disability*, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/catalogue/89-654-X> [dostęp: 2 listopada 2021].

⁷ Przez dyskryminację rozumie się w praktyce traktowanie jednostek bądź grupy społecznej w sposób inny bądź negatywny ze względu na rasę, wiek, wyznanie, płeć etc., zmierzający o pozbawienia ich praw i korzyści przysługujących wszystkim.

ale w C.H.R.A zaznaczono, iż celem tej ustawy jest przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu m.in. na niepełnosprawność, w instytucjach podlegających kompetencjom federalnym. Ustawa ta powołała Kanadyjską Komisję Praw Człowieka i Kanadyjski Trybunał Praw Człowieka, których zadaniem stało się promowanie ochrony praw człowieka poprzez rozpatrywanie skarg na naruszenie przepisów i poszukiwanie środków zaradczych. Podkreśleniem, iż prawa i wolności jednostki mają charakter najwyższej zasady normatywnej było nadanie rangi konstytucyjnej Kartie, która stała się częścią Aktu Konstytucyjnego z 1982 roku⁸. Karta gwarantuje, że każdy, którego prawa i wolności zostały pogwałcone lub zanegowane, ma prawo zwrócenia się do sądu o zastosowanie właściwych środków. W katalogu praw demokratycznych m.in. zagwarantowano równość przed i wobec prawa bez dyskryminacji, a w szczególności bez dyskryminacji m.in. ze względu na psychiczne czy fizyczne ułomności. Zasadę tę przyjęto w wielu ustawach. Kodeks karny (Criminal Code, R.S.C, 1985, c. C-46) (CC) nakłada obowiązek akomodacji potrzeb osób z niepełnosprawnościami, które występują jako świadek, ofiara czy przysięgły. Podobną akomodację nakłada prawo wyborcze, które ma umożliwić im udział w głosowaniu, w zależności od rodzaju niepełnosprawności. Ustawa o kanadyjskiej policji konnej (Royal Canadian Mounted Police Act, R.S.C., 1985, c.R-10) (R.C.M.P.A) nakazuje członkom służby szanować prawa każdej osoby i zakazuje dyskryminacji ze względu na stan psychiczny czy niepełnosprawność. Ustawa Copyright (Copyright Act, R.S.C, 1985, c. C-42) (C.A) stanowi, iż prawa autorskie nie są naruszane, gdy dzieło zostanie zaadoptowane dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Ustawa o środkach masowego przekazu (Broadcasting Act, SC 1991, c 11) (B.A) obliguje nadawców do zagwarantowania dostępności do transmisji osobom z niepełnosprawnościami, a także zakazuje rozpowszechniania obraźliwych treści, które mogą narazić te osoby na niena-

⁸ Akt Konstytucyjny z 1982 roku wraz z Aktem Konstytucyjnym z 1867 roku (dawniej BNAA) tworzą konstytucję Kanady.

wiść i pogardę ze względu na niepełnosprawność. Ustawa o transporcie (Canada Transportation Act, SC 1996, c.10) (C.T.A) nakazuje uwzględnienie potrzeb osób z niepełnosprawnościami przy dostępie do środków transportu publicznego i miejsc parkingowych. Ustawy z zakresu prawa pracy zobowiązują pracodawców do akomodacji ograniczeń wynikających z niepełnosprawności. Chodzi o to, aby pracodawcy i dostawcy usług zaspokajali potrzeby swoich pracowników i klientów niepełnosprawnych, z wyjątkiem sytuacji, w których spowodowałoby to nadmierne trudności, biorąc pod uwagę takie czynniki jak zdrowie, bezpieczeństwo i koszty. Zgodnie z jurysprudencją Sądu Najwyższego Kanady celem akomodacji jest zapewnienie osobie, która jest w stanie pracować odpowiednich warunków. Oznacza to, iż pracodawca musi uwzględnić potrzeby pracownika, ale w taki sposób, aby nie powodować u siebie nadmiernego obciążenia. Wspomniana już ustawa A.C.A. narzuca wypracowanie nowych standardów, aby zapewnić osobom z niepełnosprawnościami dostęp bez barier do instytucji podległych jurysdykcji federalnej. Do 2040 roku rząd federalny zobowiązał się do usuwania barier i zapobiegania powstawania nowych w obszarach zatrudnienia, budownictwa, technologii informacyjnych, transportu, dostępu do towarów i usług. Przepisy A.C.A. oparto o zasady, iż wszystkie osoby muszą być traktowane z godnością, z możliwością zapewnienia podejmowania samodzielnych wyborów, z wolnym dostępem do pełnego i równego udziału w społeczeństwie, niezależnie od ich niepełnosprawności. Zatem głównym celem A.C.A. jest umożliwienie osobom z niepełnosprawnościami funkcjonowanie w społeczeństwie bez barier.

Warto zaznaczyć, iż gwarancja równości praw nie wyklucza wprowadzenia prawa, programów lub działań, które mają na celu poprawę warunków życia grup lub osób znajdujących się w sytuacji pokrzywdzenia. Na tej podstawie przyjęto wiele przepisów, które mają poprawić sytuację mniejszości widocznych⁹, osób z niepełnosprawnościami, ludno-

⁹ Mniejszości widoczne są kategorią demograficzną. Zgodnie z Ustawą o spra-

ści rdzennej i kobiet. Należą do nich przepisy ustawy o sprawiedliwym zatrudnieniu, która odnosi się do instytucji regulowanych przez prawo federalne, zatrudniających powyżej 100 osób¹⁰. Instytucje te zostały zobligowane do zwiększenia zatrudnienia m.in osób z niepełnosprawnościami poprzez prowadzenie akcji afirmatywnych. Analizy zatrudnienia wskazują, iż od wprowadzenia w życie ustawy wzrosła reprezentatywność osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy.

Uregulowania dotyczące ochrony praw osób z niepełnosprawnościami zostały przyjęte także w ustawach uchwalonych przez legislatury prowincji oraz zgromadzenia ustawodawcze terytoriów. Prowincje przyjęły zarówno karty swobód obywatelskich, zawierające antydyskryminacyjne przepisy jak i powołały komisje ochrony praw człowieka. Prowincja Saskatchewan była pierwszą, która w 1944 roku wprowadziła przepisy zakazujące dyskryminacji, a trzy lata później uchwaliła Kartę Swobód Obywatelskich Saskatchewan. Współcześnie wszystkie akty prawne prowincji dotyczące praw człowieka zawierają katalog ochrony tych praw, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii dyskryminacji, także ze względu na niepełnosprawność, włącznie z przepisami, zmierzającymi do wyrównywania szans. Prowincje starają się także likwidować wszelkie bariery, które ograniczają osobom z niepełnosprawnościami dostęp do ich usług, a także w miejscach pracy regulowanych prawem prowincjonalnym.

SYSTEM POLITYKI SPOŁECZNEJ WOBEC OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W KANADZIE

Jak wskazują dane około 6.2 milionów mieszkańców Kanady powyżej lat 15 posiada pewien stopień niesprawności, a niemal połowa

wiedliwym zatrudnieniu jest to osoba bądź grupa osób, które nie należą do większości rasowej w danej społeczności

¹⁰ Instytucje m.in. takie jak: rząd i jego agencje, korporacje Korony jak i instytucje prywatne banki, firmy telekomunikacyjne czy transportowe

z tych osób (43 procent) posiada wysoki stopień niepełnosprawności¹¹. (Statistics Canada, 2017). W związku ze starzeniem się społeczeństwa liczba osób z niepełnosprawnościami wzrasta, stanowiąc coraz większy odsetek ludności Kanady. Fundamentalne zmiany w podejściu do polityki społecznej, w tym do osób z niepełnosprawnościami nastąpiły po wejściu w życie Karty, na początku lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia. Rządy Kanady jak i rządy prowincji stopniowo i systematycznie wprowadzały nowe standardy gwarantujące uwzględnienie potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Zgodnie z podziałem kompetencji to rządy prowincji stały się odpowiedzialne za zapewnienie świadczeń społecznych, ale część uprawnień w tym zakresie mają także władze federalne, które nadzorują m.in. system emerytalny zasiłków dodatkowych włącznie z zasiłkami ze względu na niepełnosprawność. Ponadto władze federalne uczestniczą w finansowaniu programu opieki medycznej- CHT (Canada Health Transfer) i programu świadczeń społecznych- CST (Canadian Social Transfer). Gwarancje powszechnego dostępu do świadczeń medycznych zostały zawarte w artykule 36 Aktu Konstytucyjnego z 1982 roku (Konstytucja Kanady), który zobowiązał rząd federalny i do „wspierania równych szans wszystkich Kanadyjczyków i wspomagania rozwoju ekonomicznego by każdy Kanadyjczyk miał równe możliwości dostępu do podstawowych usług publicznych o porównywalnej, jakości” oraz w uchwalonej w 1984 roku kanadyjskiej ustawie o opiece zdrowotnej (Canada Health Act, R.S.C., 1985, c. C-6) (C.H.A.). Ustawa ta wprowadziła finansowany publicznie system opieki zdrowotnej dostępny dla każdego mieszkańca Kanady¹². Określa

¹¹ *Statistics Canada (2017) Canadian Survey on Disability*, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/catalogue/89-654-X> [dostęp: 2 listopada 2021]

¹² Powszechność dostępu do opieki medycznej została wprowadzona najpierw w 1947 r. w prowincji Saskatchewan, gdzie ustanowiono powszechne ubezpieczenie szpitalne. Dziesięć lat później parlament federalny uchwalił ustawę zezwalającą rządowi na uczestniczenie w kosztach prowincjonalnych ubezpieczeń szpitalnych. Do

podstawowe zasady systemu opieki zdrowotnej do których należą: powszechność, dostępność, wszechstronność oraz publiczna administracja. Głównym celem tego aktu było zagwarantowanie wszystkim mieszkańcom Kanady dostępu do opłacanych publicznie usług medycznych. W praktyce oznacza to, że administrowanie służbą zdrowia musi być prowadzone przez niedochodową instytucję publiczną; wszystkie niezbędne usługi medyczne prowadzone przez szpitale i lekarzy muszą wchodzić w zakres ubezpieczenia medycznego; wszystkie ubezpieczone osoby muszą mieć zagwarantowany dostęp do publicznego ubezpieczenia zdrowotnego na podobnych warunkach i w każdym miejscu w Kanadzie oraz w trakcie podróży poza granicami Kanady; dostęp do usług medycznych nie może być hamowany przez bariery finansowe czy inne. Akt ten wprowadził także zunifikowany kodeks wskazujący, w jaki sposób prowincje powinny zarządzać szpitalami i usługami medycznymi. Opłaty manipulacyjne czy dodatkowe opłaty wprowadzane przez lekarzy są zakazane, a nieprzestrzeganie postanowień ustawy eliminuje prowincje z uzyskania środków z pomocy federalnej. Świadczenia gwarantowane ustawą nie obejmują usług dentystycznych, okulistycznych czy refundacji leków, ale można wykupić indywidualne ubezpieczenia na te usługi bądź takie ubezpieczenie mogą oferować pracodawcy.

Osoby czy rodziny, które straciły źródła dochodów i nie podlegają innym ubezpieczeniom, włącznie z osobami z niepełnosprawnościami, mogą ubiegać się do rządów prowincji o zasiłki społeczne. Każda z prowincji wprowadziła własne regulacje dotyczące ich wysokości czy reguł dostępu, ale generalne mogą je otrzymać zarówno obywatele Kanady, jak i osoby, które mają prawo stałego pobytu, oraz uchodźcy. Generalnie, przy przyznawaniu zasiłków, które przeznaczone są na wyżywienie

1961 r. wszystkie prowincje i terytoria pokrywały koszty opieki szpitalnej. W 1962 r. ponownie w Saskatchewan uruchomiono program, poza szpitalnych ubezpieczeń medycznych na usługi lekarskie. Pozostałe prowincje podążyły za Saskatchewan i dziesięć lat później wszystkie oferowały podobne ubezpieczenia

i mieszkanie bierze się pod uwagę zdolność do pracy, liczbę osób w rodzinie, wiek, majątek, koszty utrzymania mieszkania. Mogą to być bezpośrednie świadczenia pieniężne, przyznanie mieszkania socjalnego, dopłaty do czynszu. Jednakże w trakcie otrzymywania wsparcia finansowanego osoby zdolne do pracy mają obowiązek aktywnego poszukiwania zatrudnienia, akceptacji proponowanej pracy lub przekwalifikowania.

Każda z prowincji prowadzi oddzielne plany pomocowe. Przykładowo w Nowej Fundlandii i Labradorze można także otrzymać dodatek do dochodów, jeśli są niskie¹³. W największej prowincji Ontario pomoc dostarczana jest w ramach dwóch programów: dla osób, które są tymczasowo w trudnej sytuacji finansowej i dla osób z niepełnosprawnościami (ODSP). Programy te z jednej strony pomagają w finansowaniu podstawowych potrzeb, jak wyżywienie i mieszkanie, a z drugiej przygotowują do poszukiwania pracy. Ponadto mogą finansować lekarstwa, dentystę czy szkolenia zawodowe. Natomiast tytuł do renty na podstawie trwałej i poważnej niezdolności do pracy mają osoby, które opłacały składki, co najmniej przez 4 lata, w ciągu ostatnich sześć lat. System ten zezwala na łączenie świadczeń. Kanadyjski plan rentowy (CPP) gwarantuje osobom pobierającym renty z tytułu niezdolności do pracy prawo do dodatków na każde dziecko pozostające na utrzymaniu (wieku do 18 lat lub do 25 lat, jeżeli studiuje) w wysokości 224,62 CAD miesięcznie. W podobnej wysokości wypłacane są dodatki dla sierot w wieku do 18 lat lub 25 lat¹⁴. Wszystkie osoby starsze, powyżej 65 roku życia otrzymują świadczenie dla osób starszych OAS (Old Age Security). Jest to opodatkowane, rewaloryzowane, powszechne, niezależne od zatrudnie-

¹³ Na przykład w prowincji tej osoba dorosła może otrzymać zasiłek w wysokości 308 dolarów, a małżeństwo z dziećmi 707 dolarów a także dodatek do opłat za mieszkanie czy benzynę

¹⁴ *Canadian Pension Plan, Service Canada*; <http://www.servicecanada.gc.ca/eng/services/pensions>, [dostęp: 19 października 2021 r.].

nia, federalnie zarządzane miesięczne świadczenie kierowanym, które w 2021 wynosiło 635.26 dolarów¹⁵. Natomiast osoby z niepełnosprawnościami i ich dzieci do lat 18 lub uczące się do 25 lat mogą otrzymać dodatkowy zasiłek.

Osoby z niepełnosprawnościami mogą także skorzystać z finansowania adaptacji mieszkań dla ich potrzeb, a także z odpisów podatkowych i programów oszczędnościowych jak Canada Disability Savings Grant czy Disability Savings Bonds. Jak wskazują Andrzej Bernat i Rafał Klaus dla osób niewidomych lub o ograniczonych zdolnościach widzenia, są dostępne różnego rodzaju ekrany ułatwiające czytanie. Niektóre z nich przekazują pisane na klawiaturze informacje w formie syntetycznego głosu, inne odczytują informacje, które są na stronach komputerów albo można również stosować urządzenie odczytujące w systemie języka „Braille”. Ponadto produkty powiększające, mogą powiększać poszczególne części komputerowego ekranu. Osobom o niepełnosprawności ruchowej montowane są np. na głowie wskaźniki i systemy rozpoznawania głosowego [Bernat, Klaus 2007. s. 59–61]. Szeroki program pomocowy jest kierowany do studentów z niepełnosprawnościami, którzy mogą ubiegać się o bezzwrotne granty w wysokości 2000 dolarów rocznie na pokrycie kosztów uczenia, a także w wysokości 8000 dolarów rocznie dla zapewniania fachowej pomocy w procesie uczenia się (korepetytorzy, tłumacze, osoby sporządzające notatki, urządzenia do języka „Braille”). Dodatkowo zasiłek z tytułu trwałej niezdolności do pracy pozwala na umorzenie pożyczek studenckich.

¹⁵ Zasiłki te są kwartalni waloryzowane. Pełny zasiłek, który otrzymują osoby, mieszkające w Kanadzie legalnie od osiągnięcia pełnoletniości przez 40 lat Na podstawie: Old Age Security pension and benefits - Monthly payment amounts and maximum annual income – January to March 2021, Service Canada, <https://www.canada.ca/en/services/benefits/publicpensions/cpp/old-age-security.html> [dostęp: 19 października 2021 r.].

W połowie 2021 rząd Kanady wprowadził przepisy mające na celu utworzenie nowego kanadyjskiego zasiłku dla osób z niepełnosprawnościami (Canada Disability Benefits) (CDB), którego celem miało być bezpośrednie wsparcie finansowe. CDB jest pierwszym elementem szerszego planu działań na rzecz dalszej integracji społecznej osób z niepełnosprawnościami. W duchu „nic o nas bez nas” plan ten jest opracowywany z organizacjami osób z niepełnosprawnościami a jego celem jest tworzenie większej liczby miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami, dalszą eliminację barier, wspieranie kultury integracji i ułatwienie dostępu do świadczeń programów i usług zarówno na gruncie federalnym jak i prowincji¹⁶.

Wydaje się, iż Kanada odeszła od patrzenia na niepełnosprawność z punktu widzenia wyzwania dla porządku prawnego, postrzegania jako deficytu medycznego czy ekonomicznego. Dziś jest to w znacznej mierze zagadnienie społeczno-kulturowe. Zmiany w podejściu do osób z niepełnosprawnościami odzwierciedlone zostały w przyjęciu i rozwoju różnych polityk, które uwzględniają prawa polityczne, status ekonomiczny i integrację społeczną. Wiele z tych polityk jest nakierowanych bezpośrednio do osób z niepełnosprawnościami, których celem jest nie tylko pomoc finansowa, ale przede wszystkim likwidowanie barier. Zapewnienie dostępności do informacji, środków transportu, edukacji, przestrzeni publicznej.

WNIOSKI

Od wprowadzenia Karty w 1982 roku, poszczególne rządy Kanady i rządy prowincji systematycznie wprowadzały zmiany, które miały na celu włączenie osób z niepełnosprawnościami do głównego nurtu ży-

¹⁶ Government of Canada (2021) Backgrounder: Supporting Canadians with disabilities – Canada, Disability Benefit, <https://www.canada.ca/en/employment-social-development/news/2021/06/backgrounder-supporting-canadians-with-disabilities---canada-disability-benefit.html>, [dostęp: 20 października 2021].

cia społecznego. Można zidentyfikować trzy filary, na których opiera się współczesne podejście do osób z niepełnosprawnościami. Pierwszy to powszechny dostęp do opieki zdrowotnej, drugi to system świadczeń społecznych, a trzeci to budowanie społeczeństwa bez barier. Podejście to zatem zaliczyć do socjaldemokratycznego, według klasyfikacji Esping-Andersen, lub instytucjonalno-redystrybucyjnego, według klasyfikacji Kołaczek, a także bardziej przypomina konstrukt relacyjny i podejście oparte na prawa człowieka o charakterze uniwersalnym. Nie jest oparty na korelacji między wkładem własnym jednostki a możliwością dostępu do świadczeń, a łączy elementy powszechnego dostępu do świadczeń socjalnych, z powiązaniem opiekuńczości i integracji. Władza publiczna ponosi główną odpowiedzialność za bezpieczeństwo socjalne jednostek, świadczenia i usługi społeczne mają charakter powszechny, a różnorodne programy służą eliminowaniu barier w infrastrukturze i instytucjach oraz promowaniu kultury integracji.

BIBLIOGRAFIA

- Bernat, A., Klaus R. (2007), *Niepełnosprawni a technologie informatyczne w Kanadzie*, [w:] *Międzynarodowa Konferencja Technologie Informatyczne w Służbie Osób Niepełnosprawnych*, Gorzów Wlkp.
- Bond, R., McColl, M. A. (2013) A Review of Disability Policy in Canada <http://www.disabilitypolicyalliance.ca/wp-content/uploads/2013/10/Disability-Policy-Scan-2013.pdf>
- Esping-Andersen, G., (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge.
- Disability, https://www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_1 [dostęp: 2 października 2021.]

- Goodley, D., (2011) *Disability Studies: An Interdisciplinary Introduction*, London.
- Government of Canada (2021) *Backgrounder: Supporting Canadians with disabilities – Canada Disability Benefit*, <https://www.canada.ca/en/employment-social-development/news/2021/06/backgrounder-supporting-canadians-with-disabilities---canada-disability-benefit.html>, [dostęp: 20 października 2021.]
- Kelemen, R. D., Vanhala, L., (2010) *The Shift to the Rights Model of Disability in the EU and Canada*, *Regional & Federal Studies*, 20:1, 1–18, <https://doi.org/10.1080/13597560903174766>.
- Kołaczek, B. (2011) *Jaki model polityki społecznej wobec osób niepełnosprawnych*, *Polityka Społeczna* nr 9/2011
- Monitoring (2010) *The Convention on the Rights of Persons with Disabilities Guidance for human rights monitors*, Professional training series No. 17, New York and Geneva.
- OECD, (2020), *Better Life Index*, <https://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/canada/>, [dostęp: 20 października 2021.]
- Ontario Human Rights Code, <http://www.ohrc.on.ca/en/ontario-human-rights-code>, [dostęp: 20 października 2021]
- Supreme Court of Canada (2000) *Quebec (Commission des droits de la personne et des droits de la jeunesse) v. Montréal (City); Quebec (Commission des droits de la personne et des droits de la jeunesse) v. Boisbriand (City)*, 1 S.C.R. 665, 37
- Statistics Canada (2017) *Canadian Survey on Disability*, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/catalogue/89-654-X> [dostęp: 2 listopada 2021]
- UNDP (2020), *Human Development Report 2020*, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/CAN.pdf>, [dostęp: 20 października 2021]
- van Santvoort, M. M., (2009) *Disability in Europe: policy, social participation and subjective well-being*, Groningen University, <https://www.european-socialsurvey.org/findings/details.html?p=389>.

Akty prawne

Accessible Canada Act, S.C. 2019, c. 10

Broadcasting Act, SC 1991, c 11

Canada Health Act, R.S.C., 1985, c. C-6

Canada Transportation Act, SC 1996, c.10

Canadian Bill of Rights, S.C. 1960, c.44,

Canadian Human Rights Act, R.S.C., 1985, c.H-6

Criminal Code, R.S.C, 1985, c. C-46

Copyright Act, R.S.C, 1985, c. C-42

Employment Equity Act, S.C. 1995, c.44

Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, ONZ 61/106 z 13.12. 2006, www.unic.un.org.pl/dokumenty/Konwencja_Praw_Osob_Niepelnosprawnych.pdf

Konstytucja Kanady, wstęp i tłum. J. Osiński, I. Zawisłańska, Warszawa 1998

Royal Canadian Mounted Police Act, R.S.C., 1985, c.R-10